

Petőfi különös utóélete

Az elveszett kézirat

Adózzunk tisztelettel dr. Mészáros Vince özvegyének és leányának, Mészáros Emőkének, akik a tudós polihisztor, dr. Mészáros Vince hagyatékában anyagfeldolgozás közben rábukkantak Petőfi Sándor *Ibolyák* című kézírásos füzetére, s a költő hat versét és két elbeszélését megmentették az enyészettől.

A több mint másfél évszázadot átvészelt manuscriptum két verséről (*Engesztelés*; ***Szinésztársamhoz*) és két novellájáról (*A párbaj*; *A bajazzo*) eddig nem tudott az irodalomtörténet, s e kis kötetben található a *Disznótorban* című Petőfi-vers egyetlen autográf kézírata is.

Az ismeretlen Petőfi-versek és -novellák nem módosítják a költő pályakezdéséről szerzett irodalomtörténeti-irodalomkritikai ismereteinket, mégsem az életmű érdektelen adalékai csupán. Különösen a szépprózai kísérletek érdemelnek figyelmet. Eddig ugyanis csak három Petőfi-elbeszélést ismertünk: A *szőkevények* című "eredeti novellá"-t, amely 1845-ben a Pesti Divatlapban jelent meg, valamint *A nagyapa* és *A fakó leány s a pej legény* címűeket, amelyek az Életképek 1847. évi folyamában láttak napvilágot. A most előkerült kézírásos füzetben olvasható két beszély, *A párbaj* és *A bajazzo* a húszéves költő prózáiról műhelyébe enged bepillantást.

Dr. Mészáros Vince (1913—1994) technikátörténész, muzeológus, a Közlekedési Múzeum főigazgatója reformkori művelődéstörténeti dokumentumok szorgalmas gyűjtője volt. A Petőfi-kéziratot valamikor a hetvenes évek elején egy ismeretlen embertől vásárolta meg kétszáz forintért. Az illető afféle vigéc lehetett, lomtanítások, padlástakarítások alkalmával kiselejtezett iratokkal és festményekkel kereskedett. Elmondása szerint az *Ibolyák* című füzetet egy padláson találta, de antikváriumokban nem tudta eladni. Dr. Mészáros Vince abban a hiszemben vásárolta meg tőle, hogy korabeli másolat, egy Petőfi-rajongó munkája.

1995 októberében, a családi hagyaték rendezésekor Mészáros Emőke talált rá a kézíratra, amelyet aztán azonosítás céljából átadott dr. Szekeres László irodalomtörténésznek, Jókai-kutatónak. Dr. Szekeres számára nem volt kétséges, hogy hiteles Petőfi-relikviát tart a kezében. Papírrestaurátorral és grafológussal is megvizsgáltatta, és filológiai bűvárlatokba

kezdett. Ebben nagy segítségére volt a két kiváló Petőfi-kutató: Fekete Sándor és Lukácsy Sándor.

Az *Ibolyák* című kézírásos füzetet a Petőfi-művek kritikai kiadásának szerkesztője, Kerényi Ferenc is hiteles Petőfi-kéziratnak nyilvánította.

* * *

A húszéves Petőfi gondosan kalligrafált munkája nyomdai kiadásra készült, az *Ibolyák* címlapja, motója és tartalomjegyzéke egyaránt kiadási szándékról tanúskodik.

Vizsgálódásunk kiindulópontja az 1843-as esztendő, a kézirat keltezésének dátuma.

1843 januárjában Petőfi a Szabó József-féle színtársulat tagjaként Fehérvárról Kecskemétre utazik. "Ha nem is társai meggyőzésére, inkább némi pénzmag szerzése végett, de itt is megpróbálkozott... versei önálló kiadásával", olvashatjuk Fekete Sándor Petőfi-életrajzának első kötetében. "Az esetet a kortársak többféleképpen beszélték el, de egy kivételével mind megegyeztek abban a tévedésben, hogy 1843 újév napjával hozták kapcsolatba a tervet - holott Petőfiék csak január közepén érkeztek Kecskemétre. Ezért annak az egykori nyomdászsegédnek [Ramazetter Károlynak] kell hinnünk, aki úgy emlékezett, hogy a költő >>utójára - szokás szerint - egy búcsúzó könyvecskét<< nyomtatott... Hogy azonban a könyv meg is jelent volna, annak semmi nyoma..."

Hatvany Lajos *Így élt Petőfi* című dokumentumgyűjteményében olvasható ez a visszaemlékezés. Az *Ibolyák* kiadására készült volna Petőfi? Minden bizonytalansággal, hiszen más "könyvecske" meglétéről nincs tudomásunk. Pontosabban: még erről az egyről sincs megbízható adatunk. Az egykori nyomdászsegéd, Ramazetter Károly állítását tagadva, Szilády Károly nyomdász csak egyetlen, a *Disznótorban* című Petőfi-vers kinyomtatásának tervéről tudott. Elmondása szerint ő maga mutatta be a verset a cenzornak, de a cenzor nemet mondott.

Nem elhanyagolható körülmény azonban, hogy Szilády Károly huszonhét év elmúltával, 1870-ben elevenítette fel a Petőfi-kézirattal kapcsolatos emlékeit. Minden jel arra vall, hogy mégis az egykori nyomdászsegédnek, Ramazetter Károlynak volt igaza ab-

ban, hogy Petőfinek volt egy "búcsúzó könyvecskéje", "mely teljesen a saját műveit tartalmazta".

A kritikai kiadás jegyzetanyaga szerint egy K. I. betűjelű szerző *Ismeretlen Petőfi-versek* című cikkében (Pesti Napló, 1913. december 3.) arról számolt be, hogy "Szuper Károly kaposvári lakásán a színigazgató iratai között látott egy kéziratos füzetet, mely - a kézírásból ítélve - Petőfi egykori naplója (versfüzete) lehetett... A füzet néhány napig volt a kezében; hollétéről nincs tudomása..." [*Versek Petőfi állítólagos színész-kori füzetéből (1842-1843?)*].

A húszéves költő kecskeméti színészi működéséről az utolsó adatunk 1843. március 25., amikor a *Lear királyban* lépett föl. Bajza Józsefhez intézett, 1843. március 14-én keltezett levelében ezt írta: "Folyó hó 23-n lesz jutalomjátékom, nagy üggyel bajjal, de mégis kivívtam, hogy Lear legyen. A bohócot játszandom benne; amit megkapni szinte nem kevés küzdésembe került; mert mennyi az ármány a színészetnél. Gyakran jajdulok föl: isteni művészet, mért ördögök papjaid!" Mivel Kecskemétet 1843. április 7-én hagyta el, az *Ibolyák* kéziratát legkésőbb 1843 márciusában, esetleg április első napjaiban zárhatta le.

A négy ismert Petőfi-vers keletkezési dátumai a következők: Az *első dal*: 1843. február vége—március eleje; *Népdal* (Kakasszóra hajnal ébred...): Pápa, 1842 nyarán; *Pál-napkor*: Kecskemét, 1843. január 25.; *Disznótóban*: Székes-Fejérvár, 1842. november 10. - december [*Petőfi Sándor összes költeményei (1838—1843)*]. Kritikai kiadás. Sajtó alá rendezte Kiss József és Martinkó András. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.]

A két ismeretlen vers keletkezési dátumát stílusjegyeik alapján állapíthatjuk meg.

A *Népdaltól* eltérően, amelyet az 1973-as kritikai kiadás szerkesztői "a kecskeméti verskörnyezetből kivívó, archaikus, kezdetleges" tollpróbaként jellemeznek, az *Engesztelés* oldottabb, dalszerű költemény; valószínűleg 1842-1843 fordulóján keletkezett. Ez érvényes a ***Szinésztársamhoz* című Petőfi-versre is, amely *Az első dal* párdarabja.

Az *Engesztelés* az alig húszéves Petőfi jellegzetes udvarló verse. Ihletője a költő pályatársnője, a feltűnően szép és tehetséges De Caux Mimi volt, akiről Petőfi lakótársa, a színész Némethy György így írt memoárjában: "Egyedül De Cau[x] Mimi volt a színésznők között, kit Petőfi többször meglátogatott; hogy udvarolt-e neki, nem tudom, de könnyen meglehet, mert Mimi kisasszony pezsgő francia vérű gyönyörű leányka volt..." A magyar színművészeti lexikon adatai szerint a későbbi években már európai hírnevű énekes-színésznő francia emigráns családból származott, apja az erdélyi gubernium (helytartótanács) tisztviselője.

De Caux Mimi méltó pályatársa volt a magyar szabadságharc költőjének. A forradalom bukása után vagyona tekintélyes részét arra áldozta, hogy enyhítse

Arad, Olmütz és Kufstein magyar rabjainak a szenvedéseit.

A ***Szinésztársamhoz* élményanyaga Petőfi színi pályájának kezdeti szakaszából való. Szuper Károly otthonában tett látogatását idézi fel. Abban az időben mindketten a színészet megreformálását tűzték ki célul. Később elváltak útjaik, s talán ezzel magyarázható, hogy Petőfi ezt a versét kihagyta későbbi gyűjteményes köteteiből.

A novellák valamivel korábbi keletkezésűek.

Szeberényi Lajoshoz írt levelében (Pápa, 1842. július 7.) így fakad ki Petőfi: "Nekem az Athenaeumban jött ki egy versem (nem tudom, olvastad-e? saját nevem alatt), azonban ez az első és utolsó vers, melyet tőlem lát a világ. Lemondok, barátom a verselésről, le! ez a mai világban szegény embernek háládatlan egy mesterség, átkozott keveset hajt a konyhára; lemondok tehát és a prózához állok, barátom! mitől valaha annyira irtóztam".

E szándékát az irodalomkutatók a hirtelen haragú fiatal költő fellobbanásának tulajdonították, s prózai művek hiányában nem tudtak mit kezdeni megdöbbentő bejelentésével. Fekete Sándor azonban úgy tartotta, hogy Petőfi 1842-ben novellát is írt irodalmi babérokra is pályázó barátja, "a pingálászat nagyreményű csemetéje", Orlay Petrics Soma ösztönzésére.

A *párbaj* című művéről van szó.

Alapötletét barátjával való versengése szolgáltatta. Orlay visszaemlékezése szerint ő gitárdallal kedveskedett Csáfordi Tóth Rózának, aki iránt Petőfi szerelemre lobbant - ez okozta a galibát.

"Nagybátyám igen nyílt házat tartott", írta Orlay, "s a nála koronként összegyűlt társaság nemegyszer rávett, hogy előtte egy-egy dalt elénekeljek. Egy ilyen alkalommal a szomszéd Csöngé faluból T. Róza kedves leány is jelen volt, ki iránt Petőfi szívében vonzalom ébredt. A társaság eltávozta után Petőfi indulatosan támadott meg, s gitárom összetörésével fenyegetett, ha e leány előtt még valaha énekelni merészkedem."

A *bajazzo* egy szerelmi meghasonlás története. Ricco, a beszély névadó hőse nem akar beletörődni újonnan támadt szerelmének elvesztésébe, és öngyilkos lesz. Dr. Szekeres László szerint Ricco sutba veti a pojacák korabeli kellékeit, s egy lépést tesz Shakespeare - a *Lear király* - bohóca felé, akit kecskeméti jutalomjátékán Petőfi filozofáló udvari boldokként jelenített meg.

Petőfi 1842—1844 közötti írói korszakát Horváth János a lírai szerepjátás korának nevezte. Valóban az volt. Ne feledjük azonban: az *Ibolyák* szerzője húszéves fiatalember, s bámulatosan rövid idő múlva ő

lesz a magyar költészet és a magyar szabadságharc legnagyobb alakja.

(1996)

De Caux Mimi (Barabás Miklós festménye)

Levél egy miniszterhez

Amikor megtudtam, hogy amit a kezemben tartok, a hat verset és két novellát tartalmazó kézirat eredeti Petőfi-mű, előntött a forráság. Kiszáradt a torkom, berekedt a hangom. Ilyen csoda csak egyszer történik az ember életében - gondoltam kábultan -, azaz, legyünk észnél, egyszer sem! Dr. Szekeres László irodalomtörténész, vagy ahogyan ő keresztelte el önmagát: az "obsitos filológus", aki a kézirat tulajdonosainak megbízásából már egy tucat budapesti szerkesztőséget hiába kilincselte végig Petőfi ifjúkori művével, a maga dolgát illetően valószínűleg ekkor nyugodott meg ("Na végre!..."), mert csillapítóan a karmra tette a kezét.

Kávét kértem kettőnknek a szerkesztőség titkárnőjétől, aztán feltárcsáztam a Kortárs Könyvkiadót, és elhadartam Máti Livia igazgatónak: most, egy negyed órája, eredeti, még nem publikált Petőfi-kéziratot mutatott nekem dr. Szekeres László irodalomtörténész; ő jött rá arra, és be is tudja bizonyítani, hogy az *Ibolyák* szerzője Petőfi... - Most itt van nálam a szerkesztőségben ő is, meg Petőfi is... - Küldd el hozzám Szekeres doktort a kézirattal - vágott közbe Livia. - Mikor? - kérdeztem. - Most, azonnal. - Van pénzetek a könyv kiadására? - Nincs, de ezzel ne törődj, édes

úr! Majd találunk támogatókat. Ha minden úgy van, ahogy mondtad, ez országos jelentőségű felfedezés. Mondd meg Szekeres doktornak, hogy türelmetlenül várom a Bajza utca 18-ban, a Kortárs Kiadó második emeleti irodájában.

Egy hét elmúltával a Kortárs és az Argumentum Könyvkiadó megállapodott abban, hogy a Petőfi-kéziratot közösen adják ki, s a kiadás költségeit "fele-fele arányban egymás között megosztják". Láng József, az Argumentum igazgatója elkészítette a kézirat hasonmás kiadásának tervét, a nyomtatásra váró szöveget pedig ketten ellenőriztük. S miután megtörtént a nyomdai előkészítés, Máti Livia arra kért, hogy dr. Szekeres Lászlónak a kézirat felfedezésével kapcsolatos adatait hasznosítva, írjak utószót a készülő Petőfi-könyvhöz.

Néhány napig tartó könyv- és hírlaptári bűvárlatok után megírtam a tájékoztató jellegű rövid utószót, mivel azonban dr. Szekeres korábban két saját utószóváltozatot is átadott a Kiadónak, Máti Livia javaslatára az általam írt szöveg végül dr. Szekeres László neve alatt jelent meg a könyvben. Nem bántam, hogy így történt, hiszen néhány adatát felhasználtam, s ezt a páratlan irodalomtörténeti felfedezést neki köszönhetjük mi is, a magyar olvasók is.

A tervezett négyezer példány megjelenetésére nem volt elegendő pénze a két könyvkiadónak. Támogatók után kellett nézni.

Dr. Magyar Bálint
Miniszter Úrnak
Művelődési és Közoktatási Minisztérium
Budapest
[...]

Igen tisztelt Miniszter Úr!

A Kortárs Kiadó 1996 őszén szeretné kiadni Petőfi Sándor *Ibolyák* c. kéziratának hasonmás kiadását. A kézirat előkerülése nagy sajtóvisszhangot váltott ki, s ebben reménykedve több helyen is pályáztunk, azonban nem találtunk támogatókra.

Ezért fordulunk Miniszter Úrhoz: amennyiben lehetősége van rá, szíveskedjék a kötet megjelenését támogatni.

Támogatásunk elsősorban arra irányulna, hogy az általános és középiskolákban oktatói segédanyagként forgathassák a diákok ezt az irodalomtörténeti szempontból igen értékes kiadást. (Ezúton mellékeljük egy oldalpárjának cromalin-filmváltozatát.)

Az *Ibolyák* c. kötetet az Argumentum Kiadó és Nyomda segítségével jelentetjük meg, s már az eddigiekben is közel félmillió forintot fordítottunk rá.

Kérésünk olyan anyagi támogatást jelentene, ami 2000 példány elővásárlását finanszírozná az iskolák részére (egy kötet bolti ára 496.- Ft), s ez összességében

gében 992 ezer forint. Ez az összeg lehetővé tenné, hogy a két kiadó 4000 példányban megjelenesse e dokumentumértékű kötetet.

Szíves válaszát várva,
tisztelettel:
Mátis Livia

Bp., 1996. szeptember 2.

Dr. Magyar Bálint művelődési és közoktatási miniszter néhány hét múlva fásultán közölte, hogy Minisztériumának nincs "kerete" a Petőfi-könyv kiadásának támogatására, mivel hogy korlátozott anyagi forrásokkal rendelkezik csupán. Dátum, aláírás, bélyegző.

Miközben elutasító válaszelevelét diktálta, dr. Magyar Bálint alól, furcsa módon, nem szaladt ki a szék.

És megmagyarázhatatlan módon nem szakadt rá a Minisztérium mennyezete sem.

Emlékezzünk régiekre: ez akkoriban történt, amikor már hosszabb ideje arról cikkezett a liberális sajtó, s arról töprengett fennhangon a Szabad Demokraták Szövetségének úgynevezett értelmiségi holdudvara is, a "véleményformáló értelmiség", hogy a Petőfi Irodalmi Múzeum nevéből törölni kellene Petőfi nevét (mert "elavult": nem "fedi" az intézmény tevékenységi körét - meg különben is...).

Ez abban az évben történt, amikor dr. Magyar Bálint ingyenes oktatói segédanyagot küldött minden magyar iskolának. Egy filmkazetta volt a váratlan miniszteriális ajándék, Elek Judit *Mondani a mondhatatlant* című filmje, amely a holokauszt-túlélő - s nyilatkozatai szerint magyargyűlölő - Elie Wiesel életútját örökítette meg.

Korabeli sajtóhírek szerint ezt az "akciót" a kultuszminisztérium és számos alapítvány segítette. Hogy a magyar adófizetők hány millió forintjába került, nem közölték, annyi azonban bizonyosra vehető, hogy a postaköltségéből három Petőfi-könyvet is ki lehetett volna nyomtatni.

Emlékezéseinek harmadik, *Hűvösvölgy* című kötetét Herczeg Ferenc a második világháború végnapjaival zárta. A könyv utolsó lapjain Budapestre megérkezik a szovjet Vörös Hadsereg első katonája.

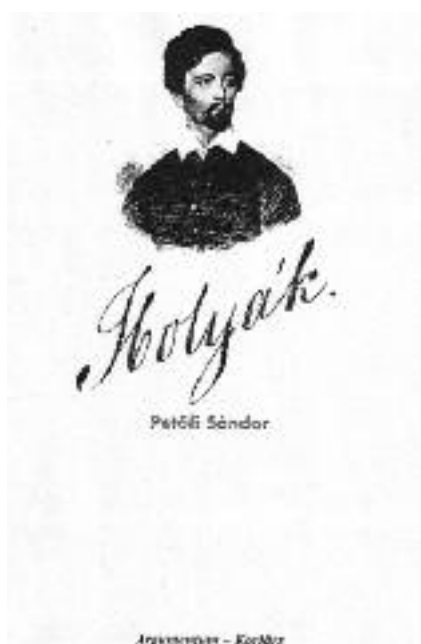
Ázsia eljött Budapestre... - írta Herczeg Ferenc.

Most mi jött el Budapestre és Magyarországra? Kik ezek az emberek, akik hatalmon vannak? Mit akarnak tőlünk? Mi közülük van hozzánk?

1848 augusztusában így írt Petőfi a magyar miniszterekről:

"...hivatalukba léptek, és csak most (s talán már későn) vesszük [észre], hogy ők nem megváltóink, hanem elvesztőink. Ez különösnek, megfoghatatlannak tetszik, pedig igen természetes dolog, s ha egy kis- sé éles eszünk van, átláthattuk volna mindjárt akkor, hogy így lesz. Miniszterek azok korszaknak emberei, midőn még betegen feküdt a nemzet, s nem ide való, midőn az fölépült... most eszméletet-vesztve állnak a nemzet előtt, mint a parton a tyúk, midőn az alá- ja rakott kacsatojásokat kikeltette, s a kikelt kacsák a vízbe ugrálnak és usznak. Nevetni való a jámbor tyúk együgyűsége, de aggasztó és sajnálatraméltó a vezértelen kacsák sorsa, mert ki tudja nem úsznak-e egyenesen az őket elnyelő örvénybe?"

(2008)

Az Argumentum és a Kortárs Kiadó 1996-ban publikált Petőfi-könyvét Baráth Ferenc tervezte

* Hornyik Miklós *Fénykörben* című esszékötetéből, amely a budapesti Masszi Kiadó gondozásában az Ünnepi Könyvhétre jelent meg.